LATVIJAS REPUBLIKAS
SATVERSMES
AIZSARDZĪBAS
BIROJS

2021. GADA
DARBĪBAS PĀRSKATS

PRIEKŠVĀRDS

2021. gads Satversmes aizsardzības birojam (SAB) izvērtās trauksmains un izaicinājumiem bagāts. To noteica gan ārējās vides nelabvēlīgie apstākļi, gan iepriekšējā direktora Jāņa Maizīša aiziešana mūžībā pagājušā gada 11. novembrī. Turpmāk, pieminot Latvijas varoņus šajā dienā, mūsu gadījumā būs ļoti personiskas asociācijas, sajūtas un atmiņas par iepriekšējā direktora dzīves gājumu un ieguldījumu mūsu valsts drošībā.

Amata pienākumu pārņemšana notika laikā, kad Eiropā bija (un joprojām ir) būtiski pieaugusi ģeopolitiskā spriedze starp NATO un Krieviju. Esošo militāro eskalāciju pie Ukrainas robežām daži pētnieki un politiķi jau nosaukuši par lielāko konfrontāciju kopš Aukstā kara. Situācijas straujā un neprognozējamā attīstība palielina nepieciešamību pēc Latvijas izlūkošanas informācijas un tās savlaicīgas izmantošanas lēmumu pieņemšanā. Tāpat, ņemot vērā pēdējo gadu notikumu gaitu un raksturu, apzināmies Baltkrievijas pilnīgo atkarību no Krievijas pieņemtajiem lēmumiem.

SAB darbības publiskais pārskats sniedz SAB vērtējumu par iekšpolitiskās un ārpolitiskās attīstības tendencēm Krievijā un Baltkrievijā 2021. gadā. Viens no galvenajiem secinājumiem ir, ka ģeopolitiskās situācijas saasināšanos nosaka dažādie vērtību parametri Rietumu sabiedrībās un Krievijā. Ja Rietumu sabiedrībās dominē cīņa par nākotnes ietekmēšanu, tad Krievija cenšas atgriezties pagātnē. Vladimira Putina režīma īstenotās politikas rezultātā mūsdienu Krievija dažādos aspektos arvien vairāk atgādina savu priekšteci Padomju Savienību, kura, neskatoties uz atsevišķiem trūkumiem, ir Krievijas pašreizējās politiskās elites ideāls varas konsolidācijas, sabiedrības kontroles un ģeopolitiskās pozīcijas dēļ. Šāda pozīcija nosaka konfrontāciju ar Rietumiem, izmantojot Krievijas rīcībā esošos līdzekļus, starp kuriem būtiskāko lomu ieņem drošības un izlūkošanas dienesti.

Viens no maniem hobijiem ir hokejs. Līdzībās raugoties, šim sporta veidam ir daudz kopīga ar valsts drošības iestāžu darbu. Pareiza

stratēģijas un taktikas izvēle, spēja analizēt pretinieku, spēja reaģēt un pieņemt lēmumus (reizēm riskantus) strauji mainīgā situācijā, partneru rotācija un sadarbība, kā arī komandas gars ir faktori, kas savā ziņā nosaka SAB intereses un darbības Latvijas drošības jomā. Mēs nevaram mainīt kāda vēlmi dzīvot pagātnē, bet mēs kopā ar mūsu NATO partneriem un sabiedrotajiem varam ietekmēt mūsu nākotni, stiprinot un attīstot Latvijas starptautisko drošību.

EGILS ZVIEDRIS

SAB direktors

SATURA RĀDĪTĀJS

1. ĀRVALSTU IZLŪKOŠANAS UN DROŠĪBAS DIENESTI

Darbu pret Latviju 2021. gadā turpināja vairāki ārpus NATO un Eiropas Savienības (ES) esošu valstu specdienesti, pret kuriem SAB veica pretizlūkošanas darbu. Lielākoties šo ārvalstu specdienestu darba mērķis ir izlūkošana, un to radītais apdraudējums vērtējams skalā no mērena līdz būtiskam, atkarībā no dienesta pārstāvētās valsts īstenotās politikas reģionā un rietumvalstīs kopumā.

Krievijas izlūkošanas un drošības dienesti turpina agresīvu darbu pret rietumvalstīm, tajā skaitā NATO un ES dalībvalstīm, arī Latviju. Galvenais specdienestu uzdevums ir izlūkošanas informācijas iegūšana, ietekmes instrumentu veidošana un ietekmes operāciju īstenošana, nodrošinot Kremļa politisko mērķu sasniegšanu. Krievijas specdienestos ir izveidotas īpašas vienības arī agresīvu speciālo operāciju – sabotāžu un slepkavību – veikšanai ārvalstīs. 2021. gadā to atkārtoti apliecināja Čehijas un Bulgārijas publiskotie pierādījumi par Krievijas Bruņoto spēku Ģenerālštāba Galvenās pārvaldes (GRU) iesaisti munīcijas noliktavu spridzināšanā un slepkavību mēģinājumos.

Krievijas specdienestu uzdevums ir izlūkošanas informācijas iegūšana par valstu ārpolitiku, drošības politiku, militārajām spējām, iekšpolitiku un ekonomikas sektoru. Arī starptautiskās organizācijas un to īstenotā politika ir specdienestu prioritāšu augšgalā. Datu ieguve par rietumvalstu tehnoloģijām, zinātnes risinājumiem un inovācijām ir Krievijas izlūkdienestu uzdevums, kura mērķis ir iegūt priekšrocības pašas Krievijas tehnoloģiju attīstībai un kompensēt rietumvalstu sankciju rezultātā radušos piekļuves ierobežojumus šiem sektoriem. Sākot ar 2021. gada pēdējiem mēnešiem, Krievijai turpinot drošības situācijas eskalāciju reģionā, izlūkošanas galvenais uzdevums ir informācijas iegūšana par rietumvalstu reakciju uz to. Piemēram, nozīmīgs ir jautājums par to, kādi būs Rietumu – gan atsevišķu valstu, gan organizāciju – lēmumi par iespējām sniegt atbalstu Ukrainai, kā tiek īstenota aizsardzības sektora paaugstināta gatavība iespējamam konfliktam, kādi ir NATO rīcības plāni, saspīlējumam pieaugot.

Krievijas specdienesti izlūkošanas informācijas iegūšanai izmanto plašu metožu klāstu, starp kurām pēdējos gados arvien lielāka loma ir tehnoloģijām. Vienlaikus arī diplomātisko pārstāvniecību aizsegā

izvietotās rezidentūras joprojām ir nozīmīga izlūkošanas informācijas iegūšanas platforma, jo darbs mērķa valstī paver iespēju labāk izprast situāciju, nodibināt un padziļināti attīstīt kontaktus ar potenciālajiem informācijas avotiem. 2021. gadā Latvijā Krievijas specdienesti turpināja darbu zem diplomātiskā piesega, izlūkošanas informācijas iegūšanai izmantojot gan kontaktpersonas, gan atklātus avotus.

Pēdējo gadu laikā arvien biežāk sabiedrība arī publiski tiek informēta par Krievijas diplomātu izraidīšanu no rietumvalstīm, kas ir gan atbilde uz konkrētu izlūkdienestu virsnieku spiegošanas operācijām, gan arī politiska reakcija uz Krievijas specdienestu augošo agresiju kopumā. Piemēram, 2021. gada oktobrī NATO paziņoja par astoņu Krievijas izlūku izraidīšanu, kuri, izmantojot diplomātisko piesegu, strādāja Krievijas pārstāvniecībā NATO Briselē. Vairākas NATO un ES valstis, tajā skaitā Latvija, 2021. gada pavasarī izraidīja Krievijas izlūkdienestu virsniekus, solidarizējoties ar Čehiju, kas bija atklājusi informāciju par GRU īstenotām operācijām valstī 2014. gadā. No Latvijas ar Ārlietu ministra lēmumu aprīlī tika izraidīts Krievijas Militārais atašejs Ruslans Ušakovs. Tomēr izlūku izraidīšanai lielākoties ir tikai īslaicīgs efekts, kas, lai arī demonstrē politisko nostāju un izjauc konkrētas operācijas, nemazina kopējās Krievijas specdienestu aktivitātes pret rietumvalstīm. Būtiski ir turpināt sistemātisku pretizlūkošanas darbu, īstenojot kompleksus kontroles pasākumus un pilnveidojot sabiedrības izpratni par iespējamiem riskiem.

Ņemot vērā pandēmijas noteiktos klātienes pasākumu un ceļošanas ierobežojumus, kā arī ārvalstu specdienestiem pilnveidojot darba metodes, turpina pieaugt izlūkdienestu darba intensitāte, sākotnējos kontaktus veidojot virtuālajā vidē. Piemēram, persona var saņemt īpaši tai izstrādātu piedāvājumu sociālajos tīklos no šķietami īstas, bet faktiski fiktīvas personas vai kompānijas. Tāpat var tikt saņemts sadarbības piedāvājums uz uzņēmuma vai organizācijas oficiālo e-pastu. Piemēram, kādai Latvijas nevalstiskajai organizācijai uz e-pastu ticis nosūtīts piedāvājums veikt regulāru Latvijas iekšpolitikas notikumu monitoringu, par to saņemot attiecīgu samaksu. Šis piemērs pierāda, ka ārvalstu izlūkdienestus interesē ne tikai klasificēta un publiski nepieejama informācija, bet arī ekspertu viedokļi un ziņu analīze. Lai samazinātu risku iesaistīties apšaubāmā sadarbībā, ir būtiski veikt informācijas pārbaudi – sameklēt oficiālo institūcijas mājaslapu vai verificētu sociālo tīklu kontu, sazināties pa oficiāli norādītajiem kontaktiem, pārliecināties, kas zināms par šo organizāciju vai personu līdzšinējām aktivitātēm.

2. KRIEVIJAS IETEKMES PASĀKUMI UN PROPAGANDA

Ietekmes pasākumu ārvalstīs īstenošana ir kompleksa dažādu Krievijas institūciju kopdarbība, kurā specdienestiem bieži vien ir vadošā loma. SAB vērtējumā Krievijas Prezidenta administrācija (PA) ir viena no centrālajām struktūrām, kas organizē ietekmes aktivitātes pret Latviju, Baltiju un Krievijas tuvējās pierobežas valstīm. Šīs aktivitātes stratēģiskā līmenī pārrauga PA vadītāja vietnieks un Vladimiram Putinam personīgi pietuvinātais Dmitrijs Kozaks, kurš ir Kremļa politikas kurators Krievijas tuvējās pierobežas valstīs, tostarp Baltijas valstīs.

D. Kozaka pārziņā atrodas divas PA apakšstruktūras – Starpreģionālo attiecību un kultūras sakaru pārvalde un Pārrobežu sadarbības pārvalde. Pārvalžu nosaukumi neataino to patiesās funkcijas – to uzdevums ir nodrošināt un veicināt Krievijas ietekmi tuvējās pierobežas valstīs plašā ģeogrāfiskā teritorijā no Baltijas valstīm līdz Centrālāzijai, galvenokārt īstenojot dažādus ietekmes pasākumus. Pārvalžu funkciju lokā ietilpst:

- **politiskās un ekonomiskās situācijas monitorēšana** Krievijas tuvējās pierobežas valstīs, informācijas analīze;
- **informatīvo pasākumu veidošana**, piemēram, Krievijas propagandas un diskreditācijas kampaņas un pasākumi, prokrievisku vēstījumu izplatīšana medijos, "krievu pasaules" un tā vērtību popularizēšana;
- **prokrievisku organizāciju un ietekmes aģentu tīkla ārvalstīs veidošana un uzturēšana**, jaunu aktīvistu apzināšana;
- **tautiešu politikas aktivitāšu koordinēšana**.

D. Kozaka pārraudzītajām pārvaldēm ir būtiska ietekme Krievijas ārpolitikas operacionālajā un taktiskajā lēmumu pieņemšanā un šo lēmumu realizēšanā. Tāpat SAB vērtējumā, ļoti iespējams, PA pārvaldes sniedz informāciju un ieteikumus Kremļa stratēģisko lēmumu pieņemšanas procesā, lai arī nav tajā iesaistītas. Šajās pārvaldēs strādā esošie vai bijušie Krievijas izlūkošanas un drošības dienestu virsnieki. Piemēram, Starpreģionālo attiecību un kultūras sakaru pārvaldes priekšnieks Igors Maslovs ir identificēts kā Ārējā izlūkošanas dienesta (SVR) darbinieks. Līdz 2021. gada februārim pārvaldi vadīja Vladimirs Černovs, bijušais VDK un SVR virsnieks.

PA pārvaldēm ir būtiska loma tādu Latvijas diskreditācijas pasākumu īstenošanā, kuru galvenā mērķauditorija ir starptautiskā sabiedrība un kuru nolūks ir rādīt Latviju kā valsti, kurā tiek pārkāptas krievvalodīgo iedzīvotāju tiesības, valda etnokrātisks režīms, tiek glorificēts nacisms, kā arī kuras dibināšanas leģitimitāte ir apšaubāma. Visbiežāk projekti, kurus attiecībā uz Latviju koordinē PA pārvaldes, ir pseidoekspertu apaļā galda diskusijas un konferences, kā arī uz manipulatīviem faktiem un tendenciozi atlasītiem arhīvu materiāliem balstīti "pētījumi".

Latviju diskreditējoši "pētījumi", publikācijas un pseidoekspertu konferences ir joma, kur D. Kozaka pārvaldes strādā salīdzinoši veiksmīgi un rada vērā ņemamu kaitējumu Latvijas interesēm. Tajā pašā laikā Krievijas iesaiste šo aktivitāšu organizēšanā vairumā gadījumu ir viegli identificējama, tādējādi būtiski mazinot to efektu. Pieaugot izpratnei par Krievijas ārpolitikas mērķiem un izmantotiem ietekmes instrumentiem, starptautiskā sabiedrība arvien kritiskāk vērtē dažādu Kremļa "izkārtnes organizāciju" un ietekmes aģentu paustos Latviju diskreditējošos vēstījumus.

Kremlis slēptas ietekmes nodrošināšanai ārvalstīs kā vienu no instrumentiem izmanto varas elitei pietuvinātu oligarhu finansētas privātas organizācijas un uzņēmumus. Vienu no šādiem ietekmes aģentu tīkliem koordinē Jevgeņijs Prigožins. Viņš ir viens no Krievijas uzņēmējiem, kurš savu uzņēmējdarbību izveidojis, nodrošinot pakalpojumus Krievijas valsts struktūrām. Savas darbības ēdināšanas pakalpojumu nozarē dēļ J. Prigožins pazīstams kā "Putina šefpavārs".

Plašu mediju un starptautisko uzmanību J. Prigožins ieguvis kā īpašnieks Sanktpēterburgas "troļļu fermai" ("Internet Research Agency") un privāti militārajam uzņēmumam "Wagner", kas nodrošina algotņus Krievijas militārajām operācijām Ukrainā, Sīrijā un Lībijā. J. Prigožins savu aktivitāšu dēļ ievietots ES un ASV sankciju sarakstos.

Ar viņu saistītas organizācijas darbojas vairākos desmitos valstu, galvenokārt Āfrikā, Krievijas tuvējās pierobežas valstīs un Eiropā. Šajā tīklā esošās organizācijas galvenokārt imitē leģitīmas ar Krieviju nesaistītas privāta lobija aktivitātes, bet to patiesais nolūks ir mērķa valstu politikas ietekmēšana Kremlim izdevīgā virzienā. SAB vērtējumā ir ļoti iespējams, ka Krievijas specdienesti ir iesaistīti J. Prigožina organizāciju aktivitātēs.

Viena no J. Prigožina tīkla organizācijām "Admis Consultancy Ltd." (ADMIS) 2021. gadā plānoja aktivizēt darbu Baltijas jūras reģionā, tajā skaitā Latvijā. 2021. gada janvārī ADMIS rīkoja virtuālu diskusiju, kurā par aktuālajiem ES dienaskārtības jautājumiem aicināja diskutēt ekspertus, politiķus un amatpersonas no Baltijas valstīm, Polijas un Vācijas. Uz diskusiju pamata tapa rekomendāciju ziņojums. Projekts atstāja pilnībā leģitīmu iespaidu, kas piesaistītajiem dalībniekiem neradīja aizdomas par pasākuma slēpto dienaskārtību. ADMIS aktivitāšu galvenais nolūks, visticamāk, bija ekspertu un viedokļu līderu tīkla veidošana reģionā, lai attīstītos kontaktus varētu izmantot sarežģītāku ietekmes pasākumu īstenošanai nākotnē. Pateicoties publiski pievērstai uzmanībai ADMIS aktivitātēm, organizācija šobrīd savas aktivitātes ir pārtraukusi. Tomēr Latvijas politiķi, amatpersonas un viedokļu līderi arī turpmāk būs ADMIS līdzīgu ietekmes organizāciju mērķu grupa.

3. KIBERDROŠĪBA

Būtisku apdraudējumu rietumvalstu, arī NATO un ES drošībai rada ārvalstu specdienesti, ārvalstu bruņoto spēku kibervienības, kā arī atsevišķi vai ar valsts atbalstu darbojošos "haktīvistu" grupējumi. Kibertelpā ir izšķirami vairāki apdraudējumu veidi: spiegošana, manipulācijas ar informāciju sabiedrības viedokļa un lēmumu pieņēmēju ietekmēšanai, kā arī destruktīvas darbības pret informācijas tehnoloģiju (IT) sistēmām vai industriālo infrastruktūru, kuru darbība ir atkarīga no IT. Īpaši augstas kiberspējas, kas tiek izmantotas plaša spektra stratēģisko un taktisko mērķu sasniegšanai globālā mērogā, ir Krievijai un Ķīnai, un tās rada nopietnu apdraudējumu rietumvalstu drošībai.

Galveno kiberapdraudējumu Latvijai rada Krievijas specdienesti, kas kibertelpā pret rietumvalstīm īsteno agresīvu darbību un rada būtiskus kolektīvās un arī nacionālās drošības riskus. SAB vērtējumā pret šo reģionu vērstās Krievijas specdienestu kiberaktivitātes iekļaujas kopējās pret rietumvalstīm vērstajās darbībās. Nereti globāli īstenotas Krievijas kiberkampaņas skar mērķus vairākās valstīs, tajā skaitā Latvijā. Atsevišķos gadījumos kiberuzbrukumi ir nevis kampaņveidīgi, bet individuāli pieskaņoti konkrētam mērķim. Šādu individualizētu kiberuzbrukumu skaits palielinās. Būtisku ar kibertelpu saistīto apdraudējumu rietumvalstīm rada visi trīs Krievijas izlūkošanas un drošības dienesti.

Izlūkošanas informācijas iegūšana par Krievijai nozīmīgiem jautājumiem visplašākajā apmērā ir galvenais Krievijas specdienestu kibervienību uzdevums. Kiberuzbrukumi tiek vērsti pret informācijas sistēmām, kas ļauj piekļūt datiem par rietumvalstu drošības politiku, militāriem jautājumiem, iekšpolitiku un ārpolitiku, lēmumu pieņemšanas procesiem. Kiberspiegošana tiek vērsta arī pret ekonomisko, zinātnisko sektoru, kā arī industriju.

Kiberuzbrukumi tiek vērsti pret dažādām informācijas sistēmām – atsevišķu e-pastu vai datoru, dokumentu glabāšanas un e-pastu serveriem, visu iestādes datortīklu kopumā. Kiberuzbrukumu veikšanai var tikt izmantotas arī tā dēvētās piegāžu ķēdes. Proti, ļaunatūra tiek iestrādāta iekārtā vai programmatūrā (piemēram, starptautiski iecienīta grāmatvedības programma), ko lieto liels skaits uzņēmumu un organizāciju, un caur šo ķēdi hakeriem dod iespēju piekļūt gala lietotāju datoriem un datiem. Līdz šim piegāžu ķēžu kiberuzbrukumi biežāk tika saistīti ar Ķīnu, bet arvien biežāk tā ir arī Krievijas specdienestu īstenota metode. Tāpat Krievijas specdienestu kibervienības ir iesaistītas ietekmes operāciju īstenošanā, kur kiberspējas ir viens no operācijas elementiem.

Reaģējot uz Krievijas specdienestu agresīvo darbību kibertelpā, 2021. gadā rietumvalstis publiski norādīja uz vairākām Krievijas specdienestu īstenotām kiberkampaņām. 2021. gada 1. jūlijā ASV un Lielbritānija izplatīja kopīgu paziņojumu, nosodot Krievijas specdienestu hakeru vienības APT28 īstenotos intensīvos un masveidīgos kiberuzbrukumus plašam mērķu lokam. Šo uzbrukumu būtība galvenokārt bija e-pastu paroļu automatizēta minēšana, kas veiksmes gadījumā sniedza iespēju iegūt kontroli pār e-pastu lietotāju kontiem un tajos saglabāto saraksti. Kampaņa tika vērsta pret plašu mērķu grupu, tajā skaitā rietumvalstu aizsardzības ministrijām, bruņotajiem spēkiem, ārlietu sektoru un parlamentiem. ASV un Lielbritānijas publiskajā paziņojumā tika sniegta samērā detalizēta informācija par APT28 grupas metodēm un tehniskajiem rīkiem, tādējādi arī publiski parādot, ka rietumvalstīm šīs Krievijas kiberoperācijas ir lielā mērā labi redzamas.

Savukārt 2021. gada septembrī gan atsevišķas Eiropas valstis, gan Eiropas Padome publiski norādīja uz vēl vienu Krievijas specdienestu īstenotu kiberoperāciju kampaņu, dēvētu par "Ghostwriter". Ar GRU saistītā "Ghostwriter" vismaz kopš 2017. gada kombinē tradicionālu kiberspiegošanu ar dezinformācijas operācijām, un arī aizvadītajā gadā izvērsa aktīvu darbu, cenšoties iegūt piekļuvi Eiropas valstu politiķu un amatpersonu, kā arī mediju un nevalstiskā sektora pārstāvju

informācijas sistēmām, e-pastu kontiem un privātiem datiem. Dezinformācijas kampaņās var tikt izmantoti kiberuzbrukumā iegūti reāli dati, piemēram, politiķu e-pastu sarakste, vai arī pilnībā izgudrota ziņa, un šī informācija tiek manipulatīvi publiskota vai pat tehniski iefiltrēta pēc iespējas respektablāku mediju saturā.

Kremlim kāpinot agresiju pret rietumvalstīm, pieaug iespēja, ka Krievijas specdienesti īstenotu destruktīvas operācijas NATO un ES dalībvalstu kibertelpā, kas apgrūtinātu sabiedrībai nozīmīgu sektoru darbību vai radītu kaitējumu kritiskai infrastruktūrai. Šādu kiberuzbrukumu varbūtība īpaši pieaugtu, ja Kremlis izšķirtos par karadarbības sākšanu Ukrainā. Kiberdrošības stiprināšana ir būtiska gan institucionālā un valsts līmenī, gan privātajā sektorā.

2021.g. martā un aprīlī SAB redzeslokā nonāca vairāki gadījumi, kad pie Latvijas valsts institūcijām un medijiem vērsās krāpnieki, kas, izliekoties par Kremļa opozicionāra Alekseja Navaļnija līdzgaitnieku Leonīdu Volkovu, iesaistījās dialogā un piedāvāja telefonintervijas un videotikšanās. Krāpnieki veica e-pasta saraksti arī ar Saeimas Ārlietu komisijas atbildīgajām amatpersonām, kā rezultātā notika komisijas videokonference ar personu, kas ticami izlikās par L. Volkovu. Līdzīgi gadījumi šajā periodā tika konstatēti vairākās Eiropas valstīs, kur krāpnieki viltoja L. Volkova saziņu ar medijiem, politiķiem un starptautiskām organizācijām.

Gadījuma izpētē iegūtā informācija apliecināja jau sākotnēji izteikto pieņēmumu, ka par L. Volkovu izliekas un maldināšanu īsteno tā dēvētie "pranksteri" no Krievijas Vovans un Leksus, īstajā vārdā – Vladimirs Kuzņecovs un Aleksejs Stoļarovs. Lai arī viņi sevi pozicionē kā neatkarīgus aktīvistus, SAB vērtējumā viņu darbības tiek koordinētas un pilnībā atbilst Kremļa politiskajām interesēm un ir mērķtiecīgi īstenota ietekmes operācija. Viltus L. Volkova tēla izveidošanai un dalībai videokonferencēs, ļoti iespējams, bija izmantots "dziļo viltojumu" tehnoloģiju atbalsts, ko nav iespējams īstenot bez attiecīgu speciālistu iesaistes. Šajā gadījumā operācijas mērķis bija Kremļa opozicionāra A. Navaļnija komandas diskreditācija, lai Rietumu medijiem un starptautiskajai sabiedrībai radītu nedrošību kontaktos ar opozicionāriem. Iespējams, vēl viens šīs operācijas mērķis bija pārbaudīt rietumvalstu institūciju drošības standartus un procedūras, uzsākot saziņu ar viltus personām. Augustā – vairākus mēnešus pēc viltus videokonferences Saeimas Ārlietu komisijā – tās materiāli tika publicēti "pranksteru" Vovana un Leksus "Youtube" kanālā.

4. KRIEVIJAS IEKŠPOLITIKA

Aizvadītajā gadā Vladimira Putina režīma īstenotajā politikā prevalēja bailes, kā arī cīņa pret reāliem un izdomātiem apdraudējumiem. Tāpat pagājušā un arī aizpagājušā gada norises Krievijā spilgti apliecināja, ka režīma galvenais mērķis un vadmotīvs ir V. Putina varas saglabāšana, un tas arvien lielākā mērā ir atkarīgs no dažādu spēka metožu, represiju, ierobežojumu un manipulāciju pielietošanas. Kopumā V. Putina režīma īstenotās politikas rezultātā mūsdienu Krievija dažādos aspektos arvien vairāk atgādina savu priekšteci Padomju Savienību, kura, neskatoties uz atsevišķiem trūkumiem, ir Krievijas pašreizējās politiskās elites ideāls varas konsolidācijas, sabiedrības kontroles un ģeopolitiskās pozīcijas dēļ.

2021. un daļēji arī 2020. gads bija pagrieziena punkts sabiedriski politiskajā jomā Krievijā. Režīms arī agrāk īstenoja represijas pret oponentiem, tomēr tās lielākoties bija vērstas pret atsevišķiem indivīdiem un atšķīrās no gadījuma uz gadījumu. Lai arī ierobežotā apjomā, Krievijā varēja darboties neatkarīga opozīcija, tās pārstāvji piedalījās valsts politiskajā dzīvē un pat ieguva atsevišķus vēlētus amatus. Turpretī šobrīd neatkarīga politiska un pilsoniska darbība pēc būtības ir kriminalizēta. Pēdējo gadu laikā režīms ir radījis tādu likumvidi, kas jebkuru oponentu ļauj pasludināt par ārēju spēku vai piedēvēt tam galējus uzskatus un rīcību (ekstrēmismu), leģitimizējot un attaisnojot vēršanos pret to. Pēc neveiksmīgā slepkavības mēģinājuma režīms ieslodzīja A. Navaļniju – neatkarīgās opozīcijas līderi, aktīvāko un ietekmīgāko režīma un personīgi V. Putina kritiķi, vienu no populārākajiem politiķiem valstī. A. Navaļnija ieslodzīšanai sekoja faktiska neatkarīgās opozīcijas iznīcināšana. Liela daļa opozicionāru ir emigrējuši uz ārvalstīm, tajā skaitā Latviju, Krievijā palikušie tiek vajāti.

Līdzīgs pavērsiens notika arī attiecībā pret neatkarīgiem medijiem un brīvu informācijas apriti kopumā. Pēdējās desmitgades laikā Krievijā uzplauka neatkarīgu mediju darbība, kuri ne tikai sāka konkurēt ar režīma kontrolētajiem propagandas kanāliem, bet arī aktīvi izgaismoja Krievijas sociālās, ekonomiskās un politiskās problēmas un vērsās pret pastāvošo varu. 2021. gadā Krievijas varasiestādes lielāko daļu neatkarīgo mediju pasludināja par ārvalstu aģentiem vai Krievijā

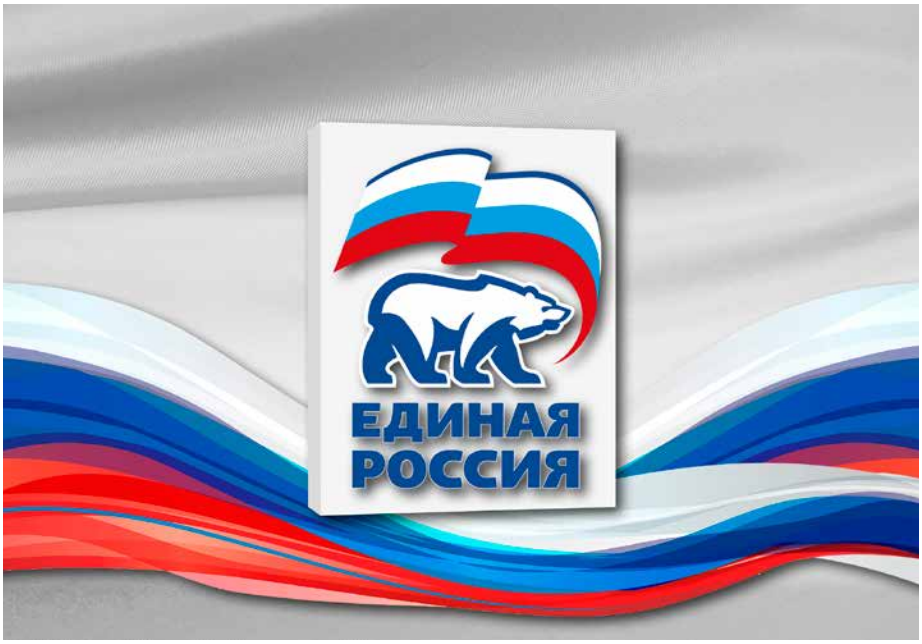

nevēlamām organizācijām, būtiski apgrūtinot vai pat liedzot turpmāku darbību. Tāpat aizvadītajā gadā Krievijas varasiestādes sasniedza tādu tehnisko gatavību, kas ļāva vismaz daļēji ierobežot ārvalstu sociālo tīklu darbību Krievijā un, pretnostatot globālo spēlētāju plurālismu pret ekonomiskajām interesēm, panāca vismaz daļēju to pakļaušanos režīma cenzūras politikai. Tas viss kopumā režīmam ļāva efektīvāk kontrolēt nevēlamas informācijas izplatību internetā.

Pieaugošās represijas un centieni padarīt Krievijas sociāli politisko vidi sterilu ir saistīti ar V. Putina režīma pieaugošo apdraudējuma sajūtu. Pēdējo gadu plašie neapmierinātības uzplaiksnījumi Krievijas autoritārajās kaimiņvalstīs un arī pašā Krievijā ir pastiprinājuši V. Putina bažas par savu drošību un režīma ilgtermiņa perspektīvām. Režīms "zero-sum" principu, kurš spilgti izpaužas Krievijas ārpolitikā, arvien vairāk attiecina arī uz iekšpolitiskajām norisēm. Rezultātā Krievijas varasiestādes neatlaidīgi vēršas pat pret marginālām opozicionārām vai varu diskreditējošām parādībām, piemēram, pašpasludināto šamani, kurš jau vairākkārt mēģinājis ar kājām doties no Jakutijas uz Maskavu, lai padzītu V. Putinu no Kremļa.

Režīma īstenotās plašās un sistemātiskās propagandas un līdz minimumam ierobežotās politiskās konkurences apstākļos V. Putins joprojām ir populārākais politiķis valstī. Tomēr ar autoritārā līdera nosacīto popularitāti vairs nepietiek. Krievijas iedzīvotāju, it īpaši jaunāko paaudžu, prioritāšu augšgalā ir sociāli ekonomiskās vajadzības

un vēlme pēc stabila labklājības pieauguma, bet V. Putina režīms to nespēj sniegt. Neskatoties uz politisko apātismu un konformismu, Krievijas sabiedrībā pieaug neapmierinātība un kaut vai tikai formālu pārmaiņu gaidas. Tās, piemēram, izpaudās plašajā atbalstā Krievijas Federācijas Komunistiskajai partijai aizvadītā gada parlamenta vēlēšanās. Ekspertu aprēķini liecina, ka komunisti saņēma aptuveni trešdaļas vēlētāju atbalstu, bet falsifikāciju un administratīvu viltību rezultātā tie ieņem tikai 12 % deputātu vietu. Režīms, sasniedzot jaunus vēlēšanu rezultātu viltošanas rekordus, varas partijai "Yedinaya Rossiya" kārtējo reizi nodrošināja konstitucionālo vairākumu.

Situācijā, kad V. Putina varas leģitimitāte arvien vairāk balstās uz falsifikācijām un meliem, bet iekšpolitiskā stabilitāte uz pieaugošām represijām, režīms brīvu informācijas apriti uzskata par būtisku draudu tā pastāvēšanai. Līdzīgi arī pieaugošo sociāli ekonomisko problēmu, salīdzinoši zemu reitingu un neseno protestu dēļ režīms arvien saasinātāk uztver tā nekontrolētu pilsonisku aktivitāti, tajā skaitā politisko darbību. Šo draudu mazināšana ir režīma prioritāte.

Pašsaglabāšanās instinkts un labāko autoritārisma tradīciju ieviešana dzīvē nodrošina V. Putina režīma stabilitāti un pastāvēšanu ne tikai šobrīd, bet, ļoti iespējams, arī ilgtermiņā. Līdzšinējais kurss liecina, ka Krievijas valsts pārvaldes modelis un reālijas tuvākās desmitgades laikā arvien vairāk līdzināsies tām, kādas tās bija Padomju Savienībā. Krievijā neformāli, bet mērķtiecīgi tiks kultivēta valsts ideoloģija, kurā savīts antirietumnieciskums, konservatīvisms, eirāzisms un pareizticība. Neatkarīgi no sabiedrības noskaņojuma un faktiskā balsojuma politikā dominēs viens politiskais spēks – "Yedinaya Rossiya". Elites kodols novecos. Korupcijas, augstās valsts līdzdalības un sankciju dēļ valsts ekonomikas attīstība būs lēna vai stagnēs, pakāpeniski atpaliekot no pārējās pasaules. Valsts attīstības plānošana nacionālo projektu un prezidenta solījumu un uzdevumu veidolā jau šobrīd atgādina piecgades plānus, kurus formāli izpilda, bet sabiedrības labklājību tāpat kā savulaik komunismu nesasniedz. Aizvadītajos gados Krievijā atgriezās arī sistemātiska cenu regulēšana. Turpmākas represijas pret opozīciju un neatkarīgiem medijiem veicinās disidentu emigrāciju un uz Krievijas sabiedrību orientētu mediju veidošanu rietumvalstīs, tajā skaitā Latvijā.

5. KRIEVIJAS VAKCĪNU DIPLOMĀTIJA

Par spīti vairākām priekšrocībām Krievija nespēja savlaicīgi vakcinēt valsts iedzīvotājus. Viens no iemesliem – Krievijas pandēmijas ierobežošanas politika bija pakārtota režīma politiskajām, nevis sabiedrības veselības un labklājības interesēm. Neveiksmi piedzīvoja arī Krievijas vakcīnu diplomātija. 2021. gada sākumā Krievijas ražotā Covid-19 vakcīna "Sputnik V" šķita esam sākusi savu uzvaras gājienu pasaulē. Pandēmijas izraisītās sekas un vispārējs vakcīnu trūkums bija radījis augstu globālo pieprasījumu pēc jebkādām potēm, un Krievija lūkoja to izmantot. Tomēr Krievijas solījumi apgādāt ikvienu valsti ar tās izstrādātajām vakcīnām atdūrās pret ļoti ierobežotu ražošanas jaudu. Krievijas vakcīnu politika izgāzās gan ārpolitiski, gan iekšpolitiski.

KRIEVIJĀ

Krievija bija pirmā valsts pasaulē, kura reģistrēja vakcīnu cīņai pret Covid-19, un kopumā iespēja radīt pat trīs pašmāju vakcīnas. Turklāt Krievija bija arī viena no pirmajām valstīm pasaulē, kura jau 2020. gada nogalē uzsāka iedzīvotāju vakcināciju. Tomēr līdz 2021. gada vidum Krievijai vismaz ar vienu devu izdevās vakcinēt tikai aptuveni 15% iedzīvotāju. Ar šādu vakcinācijas tempu Krievijai būtu bijuši nepieciešami vairāki gadi vēlamās sabiedrības vakcinācijas aptveres sasniegšanai.

Sākotnēji vakcinācijas tempu kavēja vakcīnu trūkums. Politisku apsvērumu dēļ Krievija atteicās no citu valstu ražoto Covid-19 vakcīnu izmantošanas, bet pašmāju ierobežotā ražošanas infrastruktūra liedza iegūt nepieciešamo vakcīnu daudzumu. Vakcīnu deficītu Krievija atrisināja tikai gada otrajā pusē. Tāpat būtisks faktors bija režīma sākotnējā retorika un faktiskā rīcība, kas nonivelēja Covid-19 radītos draudus. Līdzīgi kā gadu iepriekš, kad, neskatoties uz plašu saslimstību un mirstību, tika organizēta režīmam un personīgi V. Putinam svarīgā nobalsošana par konstitūcijas grozījumiem, arī 2021. gadā varas saglabāšanas un stiprināšanas pasākumi bija svarīgāki par cīņu pret Covid-19. Gada pirmajā pusē tā bija aktīva cīņa pret neatkarīgo opozīciju, bet gada otrajā pusē – Valsts domes vēlēšanu organizēšana.

Režīms konsekventi izvairījās no stingru un visaptverošu ierobežojumu un piespiedu vakcinācijas mehānismu ieviešanas, lai neapdraudētu varas partijas un it īpaši V. Putina reitingu. 2021. gada nogalē un 2022. gada sākumā, neskatoties uz rekordaugstu saslimstību, režīms atmeta ideju par visaptverošu QR kodu sistēmas ieviešanu. Prezidenta vietā dažādie un lielākoties lokālie ierobežojumi bija jāievieš reģionu vadītājiem. Režīms V. Putina reitingu uzskata par būtisku varas stabilitātes indikatoru. Regulāri izzināt sabiedrības viedokli par valsts vadītāju ir būtisks uzdevums vienam no Krievijas drošības dienestiem – Federālajam apsardzes dienestam. Kopumā sabiedrības nevēlēšanās vakcinēties izgaismoja arī augsto sabiedrības neuzticību valsts varai kopumā un rekordaugsto dažādu sazvērestības teoriju izplatību sabiedrībā.

Tā vietā Krievijas varasiestādes vakcināciju un cīņu pret Covid-19 kopumā centās īstenot ar dažādu balvu un konkursu palīdzību. Piemēram, atsevišķos reģionos par potes saņemšanu iedzīvotājiem solīja dzīvokļus, automašīnas, naudu un pat ogles apkurei. Savukārt par pandēmijas apkarošanu atbildīgās amatpersonas gada otrajā pusē izsludināja konkursu valsts reģioniem "Brīvs no Covid-19", kurā tie, sasniedzot zināmus pandēmijas ierobežošanas rādītājus, varēja iegūt papildu atbalstu no Maskavas. SAB ir zināms, ka konkurss noslēdzās bez rezultātiem, jo neviens reģions nepieteicās un nespēja izpildīt kritērijus.

Uz Krievijas vakcinācijas kampaņu ēnu meta arī noslēpumainā V. Putina vakcinācija. Viņš ne tikai ilgstoši atlika vakcināciju, bet sākotnēji arī neatklāja, kuru no trim Krievijas izstrādātajām vakcīnām izvēlējās. Šaubas par Krievijas izstrādāto vakcīnu drošumu un efektivitāti radīja nekvalitatīvie pētījumi, kurus cita starpā negatīvi ietekmēja arī ģeopolitisko ambīciju diktētā vēlme pirmajiem reģistrēt Covid-19 vakcīnu, kā arī dažādi ar vakcīnu kvalitāti saistīti skandāli. Apliecinājums tam, ka vēlme izstrādāt ātrāk un vairāk vakcīnas prevalēja pār kvalitāti, ir Covid-19 vakcīnas "EpiVakKorona" jeb Krievijas otrās vakcīnas faktiskā diskvalifikācija šobrīd.

PASAULĒ

Krievija ar vakcīnu diplomātijas palīdzību cerēja realizēt stratēģisko ārpolitikas mērķi – apliecināt savu lielvaras statusu, tāpēc Kremlis "Sputnik V" popularizēšanu pasaulē izvirzīja par vienu no ārpolitikas prioritātēm. Vakcīnu diplomātija atbilda Krievijas ierastajai taktikai – vakcīnas, līdzīgi kā enerģētikas vai pretterorisma sadarbība, tika

pozicionētas kā nepolitisks un abpusēji izdevīgs jautājums. Tas ļautu ārvalstīm pievērt acis uz Krievijas agresīvajām ārpolitikas un spec-dienestu aktivitātēm, un palīdzētu Krievijai izrauties no starptautiskās izolācijas. Tāpat Krievija iedarbināja savu propagandu, lai attēlotu Krieviju kā atbildīgu un gādīgu lielvaru, kurai atšķirībā no rietumvalstīm ir vēlme un spējas risināt globālas krīzes. Jau vakcīnas nosaukumā bija iekodēta vēlme uzvarēt pasauli neredzamā frontē – "Sputnik V" zīmolam bija jākļūst par vienu no Krievijas varenības simboliem, atkārtojot Padomju Savienības sasniegumus. Kremļa amatpersonas regulāri ziņoja, ka "Sputnik V" tiks piegādāta arvien vairāk valstīm visos pasaules reģionos, tikmēr Krievijas propagandas kanāli slavēja Maskavas Gamaleja institūta izgudrojumu kā globāli vispieejamāko vakcīnu.

Tomēr jau nākamajos 2021. gada mēnešos kļuva skaidrs, ka "Sputnik V" veiksmes stāstam nav lemts piepildīties. Daudzas valstis, īpaši Latīņamerikā, ziņoja, ka Krievija nespēj nodrošināt sākotnēji solīto vakcīnu daudzumu, tādējādi kavējot sasniegt vajadzīgo sabiedrības vakcinācijas aptveri. Izskanēja arī Krievijai ierasti korupcijas skandāli – Krievijas Tiešo investīciju fonds, kam Kremlis bija uzticējis "Sputnik V" eksportu, bija pārdevis ārvalstīm paredzētās vakcīnas starpniekiem, kas tālāk tās pārdeva par krietni augstāku cenu.

Lai arī Krievija turpināja publiski apliecināt, ka nodrošinās solītās "Sputnik V" piegādes, SAB iegūtā informācija liecina, ka Kremļa amatpersonas jau 2021. gada vasarā apzinājās, ka tas nav iespējams ierobežoto ražošanas jaudu dēļ. Krievijas saražoto vakcīnu daudzums

ievērojami atpalika no citu valstu iespētā. 2021. gada jūlijā Krievija bija saražojusi aptuveni 100 miljonu vakcīnu iepretim 480 miljoniem ASV un 870 miljoniem ES valstīs, un gada nogalē šī atpalicība bija pieaugusi vēl vairāk. Režīms bažījās, ka "Sputnik V" piegāžu kavēšanās būtiski apdraud Krievijas jau tā trauslo starptautisko reputāciju, taču Kremlis nebija gatavs publiski atzīt vakcīnu ražošanas problēmas un savu kļūdu, solot neizpildāmo.

Tā vietā Krievija īstenoja aktīvu propagandas kampaņu, "Sputnik V" vakcīnas problēmās vainojot rietumvalstis. Gan Krievijas amatpersonas, gan propagandas kanāli izplatīja vēstījumus, ka rietumvalstis īsteno informatīvās kampaņas Krievijas vakcīnas diskreditēšanai, kā arī politisku motīvu dēļ bloķē "Sputnik V" starptautisku sertificēšanu, piemēram, Eiropas Zāļu aģentūrā. Vēstījumu paspilgtināšanai tika izmantotas sazvērestības teorijās balstītas tēzes par rietumvalstu lielo farmācijas uzņēmumu lobiju, kas mērķtiecīgi cenšas izslēgt Krieviju no konkurences. Tomēr ne vienmēr Krievijai izdevās savu neizdarību noslēpt ar pret Rietumiem noskaņotiem paziņojumiem. Piemēram, 2021. gada decembrī Vladimira Putina preses sekretāram Dmitrijam Peskovam nācās publiski atzīt, ka "Sputnik V" sertificēšana Pasaules Veselības organizācijā (PVO) aizkavējusies, jo Krievija nebija sapratusi PVO standartus un tāpēc nav iesniegusi vajadzīgos dokumentus.

Krievija kopumā izmantoja vakcīnu jautājumu propagandas aktivitātēm ar mērķi destabilizēt un polarizēt rietumvalstu sabiedrības. Tās propaganda ātri spēj pielāgoties dažādiem aktuāliem notikumiem un tēmām, kas izmantojamas rietumvalstu diskreditācijai, un tā tas bija arī vakcīnu kontekstā. Ārvalstu auditorijām paredzētie Krievijas propagandas kanāli, piemēram, "RT", plaši izplatīja viedokļus, kas pauž antizinātnisku skepsi pret vakcināciju un uzsver rietumvalstīs radīto vakcīnu kaitīgumu un bīstamību. SAB pieejamā informācija liecina, ka šādas informatīvās kampaņas nereti centralizēti koordinē un organizē Krievijas režīma varas iestādes, kas atbildīgas par ietekmes aktivitātēm ārvalstīs.

6. KRIEVIJAS TUVĒJĀ PIEROBEŽA

2021. gads iezīmēja arvien pieaugošu Krievijas gatavību agresīvi demonstrēt savas intereses tās tuvējās pierobežas valstīs, kas jau ilgstoši ir tās ārpolitikas stratēģiskā prioritāte. Karaspēka savilkšana pie Ukrainas robežām, militārās un politiskās ietekmes nostiprināšana Baltkrievijā, kā arī militārās mācības ZAPAD-2021 parāda Krievijas vēlmi starptautiski pierādīt, ka tā ir un būs galvenais reģionālais spēlētājs. Krievija ir iemanījusies radīt reģionālo nestabilitāti un militāro spriedzi, lai mēģinātu panākt sev vēlamus rezultātus tās tuvējā pierobežā.

Krievija tās tuvējo pierobežu – Baltkrieviju, Ukrainu, Moldovu, Dienvidkaukāza un Centrālāzijas valstis – uzlūko kā savu ekskluzīvās ietekmes sfēru, kur Krievijas ietekme un dominance ir dabiska un neapstrīdama. Krievija uzskata, ka tai šāda unikāla reģionālā loma pienākas, jo tuvējās pierobežas valstis ir vitāli svarīgas tās nacionālai drošībai, turklāt tās ir kulturāli un vēsturiski piederīgas "krievu pasaulei". Krievijas režīms joprojām uzskata, ka tam ir tiesības izlemt, kādu politiku realizē suverēnas un patstāvīgas valstis, kas kādreiz

atradās PSRS teritorijā. Šādu Kremļa uztveri publiski apliecina, piemēram, Vladimira Putina 2021. gada jūlija eseja par Ukrainu, kurā uzsvērta Ukrainas un Krievijas vēsturiskā vienotība un norādīts, ka Ukraina bez Krievijas nevar stabili un veiksmīgi attīstīties.

Tajā pašā laikā pēdējos gados Kremlī un Krievijas varas iestādēs arvien vairāk nostiprinās pārliecība, ka Krievija lēnām, bet neatgriezeniski zaudē politisko, ekonomisko un humanitāro ietekmi tuvējās pierobežas valstīs. Tā vietā savu klātbūtni reģionā paplašina rietumvalstis, kas Kremļa draudu uztverē tiek definētas kā "ārējais ienaidnieks" un cenšas ierobežot Krievijas starptautisko lomu. Savukārt tuvējās pierobežas valstīs notiekošos politiskos un sociālos procesus, piemēram, sabiedrības protestus vai valdību vēlmi īstenot patstāvīgu ārpolitiku, tostarp sadarbību ar rietumvalstīm, Krievija uztver nevis kā leģitīmas norises, bet gan kā rietumvalstu apzināti veiktu kampaņu pret Krieviju.

Tādi neseni notikumi kā protesti Baltkrievijā vai uz Rietumiem vērstu politiķu nākšana pie varas Moldovā tikai vēl vairāk saasina Krievijas jau tā paranoisko uztveri un sajūtu, ka rietumvalstis pārņems kontroli pār tās pierobežu. Neatkarīgi no tā, vai rietumvalstis uztver Krievijas bažas kā pamatotas un balstītas realitātē, Kremlis tuvējo pierobežu uzlūko kā savu vājo vietu.

Kremli īpaši uztrauc Ukraina, kura kopš 2014. gada ir strauji atsvešinājusies no Krievijas. Krievija Ukrainu neuzskata par neatkarīgu un suverēnu valsti, bet gan kā savu turpinājumu. Ņemot vērā Ukrainas pieaugošās eiro-atlantiskās integrācijas ambīcijas un tuvināšanos rietumvalstīm, Krievija baidās, ka drīzumā var pilnībā zaudēt ietekmi Ukrainā. Tāpat, Kremļa ieskatā, Ukrainas zaudēšana tās ģeogrāfiskā novietojuma dēļ atsegtu tiešu pieeju Krievijas centrālajiem reģioniem un padarītu to vārīgu potenciālam rietumvalstu uzbrukumam.

Līdz ar to Krievijas stratēģiskais galamērķis ir pilnībā atgriezt Ukrainu savā ietekmes sfērā. Taču Krievija tiecas panākt arī jebkādu Ukrainas vai rietumvalstu piekāpšanos, kas ļautu Krievijai atjaunot kaut daļēju teikšanu par Ukrainas iekšpolitiskajām un ārpolitiskajām norisēm, piemēram, nepieļaujot tās pievienošanos NATO. No tā arī izriet 2021. gada aizsāktās Krievijas militārās aktivitātes pie Ukrainas robežām un asā, kaujinieciskā retorika, kuras mērķis ir piespiest rietumvalstis atstāt Ukrainu Krievijas ietekmē un panākt Ukrainas varas piekāpšanos noteiktos jautājumos, kā Donbasa konflikta noregulēšanā. Kremļa skatījumā rietumvalstis līdz šim nebija nopietni uztvērušas Maskavas bažas tuvējā pierobežā. Krievija signalizē, ka tā ir gatava

ievērojami eskalēt reģionālo nestabilitāti un ka tai attiecībā uz Ukrainu vairs nav ko zaudēt, tādējādi nodrošinot sev pēc iespējas spēcīgākas pozīcijas dialogā ar rietumvalstīm.

Viens no Krievijas būtiskākajiem instrumentiem, kā noturēt ietekmi ne tikai Ukrainā, bet arī pārējās tuvējās pierobežas valstīs, ir dažādu separātisku teritoriālu veidojumu atbalstīšana un finansēšana. Krievijas atbalstītie separātisti ir zināms garants, ka tādas valstis kā Ukraina, Gruzija un Moldova nespēs integrēties NATO un ES, kamēr tās pilnībā nekontrolē daļu savas teritorijas. Tajā pašā laikā šķietami neatkarīgu separātistu "republiku" uzturēšana ļauj Krievijai noliegt savu atbildību par tuvējās pierobežas militārajiem konfliktiem, tos pozicionējot kā pilsoņu karus starp valdošo varu un separātistu teritorijām.

Separātistu kontrolētās teritorijas Piedņestrā, Donbasā, Abhāzijā un Dienvidosetijā praktiski uzskatāmas par Krievijas neokoloniālisma piemēru. To izdzīvošana ir gandrīz pilnībā atkarīga no Krievijas federālā budžeta subsīdijām, militārās palīdzības un drošības garantijām. Krievija uz šīm teritorijām eksportē arī "krievu pasaules" noteikumus, proti, to pārvalde un iekšējā iekārta, likumvide un rīcībpolitika tiek sinhronizēta un kopēta pēc Krievijas režīma paraugiem.

Tāpat Krievija kontrolē separātistu teritoriālo veidojumu politisko vadību, un starp Krievijas varas iestādēm un separātistu valdībām pastāv tieši komunikācijas kanāli. 2021. gadā bija vērojams, ka separātistu līderi arvien vairāk tiek integrēti Krievijas politiskajā sistēmā. Piemēram, abu Donbasa pašpasludināto republiku līderi kļuva par Krievijas režīma partijas "Yedinaya Rossiya" biedriem. Savukārt par Abhāzijas ārlietu ministru 2021. gadā tika iecelts kādreizējais Krievijas Prezidenta administrācijas darbinieks, kurš strādāja V. Putina padomnieka Vladislava Surkova pakļautībā un veidoja Krievijas politiku tās tuvējā pierobežā.

Arvien acīmredzamāki integrācijas procesi Krievijas virzienā norisinās arī Kalnu Karabahā, kur Krievija pēc Armēnijas-Azerbaidžānas kara 2020. gadā izvietoja militāro miera uzturēšanas kontingentu. SAB ir zināms, ka militārai klātbūtnei strauji sekoja Krievijas ietekmes nostiprināšana arī citās sfērās, piemēram, Kalnu Karabaha atzina krievu valodu par otru oficiālo valodu līdzās armēņu valodai. Sagaidāms, ka Krievija turpinās "krievu pasaules" eksportu Kalnu Karabahā, kas ļaus tai nostiprināt izšķiroša spēlētāja lomu Dienvidkaukāza reģionā.

7. BALTKRIEVIJAS POLITIKA

Baltkrievijas iekšpolitiku un ārpolitiku 2021. gadā lielā mērā noteica 2020. gada prezidenta vēlēšanas un tām sekojošo protestu vardarbīgās apspiešanas sekas. Baltkrievijas režīms vairs nepretendē būt par vidutāju, drošības garantu un buferzonu starp Krieviju un Rietumiem. Tā vietā 2021. gadā tas izvēlējās stiprināt Aleksandra Lukašenko varu, konfrontēt ar kaimiņvalstīm un stiprināt savu drošību Krievijas skavās.

Iekšpolitikā Baltkrievijas režīms mēģināja panākt stabilitāti un konsolidēt savu ietekmi, aktīvi vēršoties pret opozīciju, neatkarīgajiem medijiem un teju jebkādu režīma virzienā paustu kritiku. A. Lukašenko ieskatā drošības dienesti, un jo īpaši Valsts Drošības Komiteja, ir vislojālākā un līdz ar to noteicošā institūcija, ar kuras palīdzību saglabāt varu. Bijušie Valsts Drošības Komitejas darbinieki ir iecelti dažādos augsta līmeņa amatos, tostarp vairākas personas, kas bija iesaistītas 2020. gada augusta protestu apspiešanā. Paši būdami atkarīgi no režīma turpināšanās, viņi darīs visu, lai to aizsargātu.

Tikmēr redzamākie opozīcijas pārstāvji ir aizturēti, atrodas cietumā vai ārvalstīs. Aktīvākos aizturēja jau 2020. gadā, bet pārējos –

2021. gada laikā. Aizturot personas par simbolisku vai niecīgu režīma kritiku, režīms ir iebiedējis lielāko daļu sabiedrības. Saskaņā ar organizācijas "Viasna" datiem gada nogalē politiski ieslodzīto skaits bija 969. Sergejam Tihanovskim, kurš vēlējās kandidēt prezidenta vēlēšanās, piesprieda 18 gadu cietumsodu par masu nekārtību organizēšanu, prezidenta amata kandidātam Viktoram Babariko piesprieda 14, bet viņa priekšvēlēšanu kampaņas vadītājai Marijai Koļesņikovai 11 gadu cietumsodu.

Savukārt ārvalstīs esošā opozīcija galvenokārt cenšas saglabāt Baltkrievijas tematu starptautiskajā dienaskārtībā. Viņu iespējas organizēt plašus protestus pret režīmu un atbalstīt vai jebkādā veidā aizsargāt protestētājus Baltkrievijā ir ļoti ierobežotas. Bet "Ryanair" reisa piespiedu nosēdināšana Minskā un tai sekojošā politiskā aktīvista un "Telegram" kanāla "Nexta" bijušā galvenā redaktora Romāna Protaseviča aizturēšana skaidri parādīja režīma gatavību pārkāpt starptautiskās normas, lai apklusinātu un iebiedētu savus kritiķus arī ārpus Baltkrievijas.

Lai veicinātu kontroli pār informatīvo telpu, visi lielākie neatkarīgie masu mediji (piemēram, "tut.by", "Nasha Niva") ir aizvērti, to galvenie redaktori aizturēti un tiem izvirzītas apsūdzības. Saskaņā ar starptautiskās organizācijas "Reporters without Borders" aplēsēm kopš prezidenta vēlēšanām 2020. gadā kopā arestēti vairāk nekā 460 žurnālisti un aptuveni 30 žurnālisti un mediju darbinieki arvien vēl atrodas apcietinājumā.

Lai arī īstermiņā režīms ir paplašinājis savas pilnvaras un novērsis režīma maiņu, ilgtermiņā īstenotās darbības Baltkrievijai var dārgi maksāt.

Režīma mēģinājumi izdarīt spiedienu uz Rietumiem, lai mainītu to politiku pret Baltkrieviju un A. Lukašenko, nenesa rezultātu un zināmā mērā radīja kaitējumu pašam režīmam, pasliktinot rietumvalstu attiecības ar Baltkrieviju. Cilvēktiesību pārkāpumi un migrācijas krīzes veicināšana uz robežas ar ES ir novedušas pie papildu sankcijām Baltkrievijas uzņēmumiem un elitei. Ļoti iespējams, ka tas novedīs pie sociāli ekonomiskās situācijas tālākas pasliktināšanās. A. Lukašenko draudi sankciju gadījumā izvietot valstī atomieročus vai kopīgi ar Krieviju vērsties pret Ukrainu norāda, ka Baltkrievijas režīms nav gatavs mainīt savu politiku pret Rietumiem vai atzīt cilvēktiesību pārkāpumus.

Tā kā attiecības ar Rietumiem vairs nevar izmantot kā ietekmes instrumentu un Baltkrievijas piekļuve rietumvalstu finanšu un preču noieta tirgiem ir krietni ierobežota, ievērojami sašaurinājušās arī

Baltkrievijas manevra iespējas attiecībās ar Krieviju. Krievija to ir izmantojusi, lai attīstītu abu valstu militāro sadarbību un savstarpējo integrāciju. Septembrī Baltkrievijā atklāja divus kopīgus militāro apmācību centrus netālu no robežas ar ES un novembrī abas valstis apstiprināja jaunu militāro doktrīnu Savienotās valsts ietvarā.

Par spīti it kā labvēlīgajiem apstākļiem Krievija nesteidzās ekonomiski un politiski absorbēt Baltkrieviju. Parakstītās Savienotās valsts integrācijas programmas ir pārsvarā deklaratīvas un nenosauc izpildes termiņus, izņemot vienotu gāzes tirgu. Krievija galvenokārt ir ieinteresēta stabilā un vēlams ekonomiski dzīvotspējīgā, tomēr no Krievijas atkarīgā Baltkrievijā, kas rīkojas saskaņā ar Krievijas interesēm. Pārāk agresīva integrācija būtu demonstrējusi A. Lukašenko vājo pozīciju un apdraudētu režīma stabilitāti. Tāpat arī ekonomisko sektoru pārņemšana visdrīzāk novestu Baltkrieviju līdz bankrotam un līdz ar to vēl vairāk palielinātu Krievijas izdevumus šīs valsts uzturēšanai.

A. Lukašenko jau vairākkārt ir apliecinājis, ka prot ilgstoši atlikt sev nevēlamu lēmumu pieņemšanu, un viņa paustie nodomi var nesakrist ar īstenotajām darbībām. Pērn solītā konstitucionālā reforma tika novilcināta. Sabiedrībai solītā ekonomiskā izaugsme būs jāatliek uz laiku, kad režīmu neapdraudēs iedomāti ārvalstu naidnieki. Bet Krievijai būs jāsamierinās, ka A. Lukašenko lojalitātes solījumi nāk vienkopus ar neprognozējamiem un impulsīviem lēmumiem.

8. VALSTS NOSLĒPUMA, NATO, ES UN ĀRVALSTU KLASIFICĒTĀS INFORMĀCIJAS AIZSARDZĪBA

Valsts noslēpums ir informācija, kuras nozaudēšana vai nelikumīga izpaušana var nodarīt kaitējumu valsts drošībai, ekonomiskajām vai politiskajām interesēm. Valsts noslēpuma aizsardzības pasākumi atbilstoši likumā "Par valsts noslēpumu" noteiktajam ir sadalīti starp trim valsts drošības iestādēm – SAB, Valsts drošības dienestu un Militārās izlūkošanas un drošības dienestu. Viens no Latvijas sekmīgas dalības pamatnosacījumiem NATO un ES ir spēja efektīvi un atbilstoši aizsargāt NATO un ES klasificēto informāciju. Par NATO un ES klasificētās informācijas aizsardzību Latvijā ir atbildīgs SAB kā Latvijas Nacionālā drošības iestāde (NDI). Latvijā īstenotās NATO un ES klasificētas informācijas aizsardzības programmas atbilstību drošības noteikumiem regulāri pārbauda atbildīgo NATO un ES drošības struktūru inspekcijas. SAB ir atbildīga arī par ārvalstu un to institūciju klasificētas informācijas aizsardzību Latvijā, tajā skaitā nodrošinot starptautisko līgumu par klasificētās informācijas apmaiņu un aizsardzību praktisko izstrādi.

PERSONU PĀRBAUDES DARBAM AR VALSTS NOSLĒPUMU UN NATO VAI ES KLASIFICĒTO INFORMĀCIJU

Personu pārbaudes, lai izsniegtu speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam, veic visas trīs valsts drošības iestādes. Pirmās kategorijas speciālās atļaujas, balstoties uz visās valsts drošības iestādēs veiktajām pārbaudēm, izsniedz tikai SAB. 2021. gadā SAB kopā izsniedza 957 speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam, tajā skaitā 257 pirmās kategorijas speciālās atļaujas.

2021.gadā SAB pieņēma piecus lēmumus par atteikumu pieejai valsts noslēpumam. Valsts drošības iestādes lēmumu par speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam atteikumu vai anulēšanu persona var apstrīdēt ģenerālprokuroram, kura lēmumu iespējams pārsūdzēt Administratīvajā apgabaltiesā. 2021. gadā tikai viens no SAB pieņemtajiem lēmumiem tika apstrīdēts ģenerālprokuroram, kas SAB pieņemto lēmumu atzina par likumīgu un pamatotu. Neviens lēmums netika pārsūdzēts Administratīvajā apgabaltiesā.

Priekšnosacījums NATO un ES klasificētās informācijas sertifikāta saņemšanai ir speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam esamība. SAB kā vienīgā valsts drošības iestāde izsniedz sertifikātus darbam ar NATO un ES klasificēto informāciju un personu pārbaudes atbilstībai NATO un ES drošības prasībām ietvaros veic personas valsts noslēpuma pārbaudes lietā iekļautās informācijas analīzi un papildus nepieciešamās informācijas ieguvi gala lēmuma pieņemšanai. 2021. gadā SAB izsniedza 1548 sertifikātus darbam ar NATO klasificētu informāciju, 1500 sertifikātus darbam ar ES klasificētu informāciju.

2021. gadā SAB atteica piešķirt pieeju NATO un ES klasificētai informācijai divos gadījumos, bet 30 gadījumos pieeju NATO un ES klasificētajai informācijai piešķīra uz saīsinātu laiku.

SAB 2021. gadā kā īpaši kritiskus riskus attiecībā pret personām, kurām ir piešķirama speciālā atļauja pieejai valsts noslēpumam vai sertifikāts pieejai NATO vai ES klasificētajai informācijai, izceļ personu aizraušanos ar azartspēlēm, personu pārmērīgas parādsaistības (ātrie kredīti) un/vai neskaidri finanšu darījumi, personu regulāri kontakti un/vai braucieni uz Krieviju, Baltkrieviju, NVS valstīm, Ķīnu, kā arī melošana vai informācijas slēpšana personas pārbaudes ietvaros.

INDUSTRIĀLĀ DROŠĪBA

Industriālās drošības sertifikāts (IDS) apliecina komersanta tiesības pildīt valsts pasūtījumus, kuri saistīti ar piekļuvi valsts noslēpuma objektiem, NATO un ES klasificētai informācijai, kā arī apliecina komersanta spēju nodrošināt šādas informācijas aizsardzību. Komersantu pārbaudes, lai tiem izsniegtu IDS darbam ar valsts noslēpumu, veic visas trīs valsts drošības iestādes, bet, lai izsniegtu IDS darbam ar NATO un ES klasificētu informāciju, tikai SAB. Lēmumus par IDS izsniegšanu pieņem tikai SAB.

2022. gada janvārī spēkā ir 83 SAB izsniegti IDS darbam ar valsts noslēpuma objektiem un seši – darbam ar NATO, kā arī divi – darbam ar ES klasificētu informāciju. 2021. gadā SAB izsniedzis 31 IDS un veicis izmaiņas vienā iepriekš izsniegtajā IDS.

2021.gadā SAB atteica izsniegt IDS četriem komersantiem, bet 15 gadījumos IDS piešķīra uz saīsinātu laiku. Ja SAB pieņemts lēmums par IDS atteikumu vai anulēšanu, komersants to var apstrīdēt ģenerālprokuroram, kura lēmumu iespējams pārsūdzēt Administratīvajā apgabaltiesā. 2021. gadā neviens SAB lēmums par IDS atteikumu vai anulēšanu nav apstrīdēts.

Starp galvenajiem iemesliem, kādēļ 2021. gadā SAB atteicis komersantam izsniegt IDS vai izsniedzis to uz saīsinātu termiņu, norādāmi komersanta pārkāpumi klasificētas informācijas aizsardzības jomā vai tā nespēja izpildīt klasificētas informācijas aizsardzības prasības, komersanta patiesā labuma guvēju slēpšana vai nepatiesas informācijas sniegšana valsts drošības iestādei, neizskaidroti finanšu darījumi un regulāri valstī noteiktās nodokļu politikas pārkāpumi, kā arī sistemātiski dažādu Latvijas Republikas normatīvo aktu pārkāpumi.

FIZISKĀ DROŠĪBA UN DOKUMENTU APRITES DROŠĪBA

Telpu pārbaude un sertifikācija darbam ar valsts noslēpumu valsts iestādēs un pie komersantiem ietilpst visu trīs valsts drošības iestāžu kompetencē, savukārt telpas, kurās tiek apstrādāta NATO un ES klasificētā informācija, sertificē tikai SAB. Fiziskās drošības pārbaudes ietver telpu fizisko drošību, elektronisko drošību, procedūru drošību, personāla drošību, kā arī klasificētās informācijas aprites un aizsardzības pasākumu pārbaudes. SAB arī konsultē valsts iestāžu un komersantu darbiniekus par telpu fiziskās drošības un klasificētās informācijas aprites jautājumiem, kā arī valsts noslēpuma objektu, NATO un ES klasificētās informācijas ārkārtas evakuācijas un/vai

iznīcināšanas jautājumiem. Pamatojoties uz SAB Centrālā reģistra ieviesto un uzturēto sistēmu un procedūru kopumu, SAB pārrauga un kontrolē visu Latvijai nodotās NATO un ES klasificētās informācijas apriti un aizsardzību.

2022. gada janvārī darbam ar NATO un ES klasificēto informāciju, tajā skaitā ārvalstīs esošajās Latvijas Republikas diplomātiskajās pārstāvniecībās, ir sertificēti 27 apakšreģistri vai kontrolpunkti.

STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA

Valsts noslēpuma apmaiņa ar citu valstu institūcijām vai komersantiem iespējama tikai, ja Latvijai ar attiecīgo valsti ir noslēgts divpusējs līgums par klasificētas informācijas apmaiņu un aizsardzību. Šo līgumu izstrāde ietilpst SAB kompetencē. Uzsākot līgumu izstrādes procesu, SAB ņem vērā jomas, kurās nepieciešama normatīvā bāze klasificētas informācijas apmaiņai, piemēram, NATO dalībvalstu bruņoto spēku darbība Latvijā paplašinātās klātbūtnes kaujas grupas ietvaros vai sadarbība ar kādu valsti industriālās drošības jomā. Jāpiezīmē, ka līgumu izstrāde ir ilgstošs process, kurā iesaistītas divas valstis ar atšķirīgu normatīvo regulējumu kā klasificētas informācijas aizsardzībā, tā starptautisku līgumu izstrādes un ratifikācijas procedūrās.

2021. gadā tika pabeigts tehniskais darbs pie divpusēja līguma izstrādes klasificētas informācijas apmaiņai un aizsardzībai ar Amerikas Savienotajām Valstīm un Nīderlandi, kā arī uzsākts darbs pie divpusēja līguma izstrādes klasificētas informācijas apmaiņai un aizsardzībai ar Norvēģiju, Horvātiju, Ziemeļmaķedoniju un Šveici.

2021. gadā tika panākta vienošanās ar Eiropas Kosmosa aģentūras pārstāvjiem par saprašanās memorandu par informācijas dienesta vajadzībām apmaiņu un aizsardzību. 2021. gada 15. jūnijā spēkā stājās Ministru kabineta noteikumi "Par Latvijas Republikas valdības un Eiropas Kosmosa aģentūras saprašanās memorandu par DIENESTA VAJADZĪBĀM un ESA RESTRICTED informācijas savstarpēju aizsardzību".

SAB kopš 2003. gada pārstāv Latviju Daudznacionālajā industriālās drošības darba grupā (Multinational Industrial Security Working Group – MISWG). MISWG ir dibināta 1985. gadā ar mērķi izstrādāt kopīgus principus un procedūras starptautiskai sadarbībai aizsardzības un industriālās drošības jomā. Šie principi un procedūras tiek veidoti kā MISWG dokumenti, kas kalpo kā vadlīnijas valstu savstarpējā sadarbībā,

definējot vienotu izpratni par nacionālās klasificētās informācijas aizsardzību starptautisku klasificētu līgumu izpildē. Lielāko daļu MISWG radītu procedūru un dokumentu savām vajadzībām piemēro arī NATO un ES. MISWG darbības pamatprincips ir vienu reizi gadā rīkot plenārsēdi, kuras laikā tiek pārrunātas aktualitātes industriālās drošības jomā, identificētas problēmas un meklēti risinājumi. Papildus plenārsēdei tiek veidotas pakārtotas darba grupas konkrētu jautājumu izskatīšanai.

Latvija bija izvēlēta par MISWG plenārsēdes rīkotājvalsti 2020. gadā, taču Covid-19 pandēmijas radīto ierobežojumu dēļ plenārsēdes rīkošana tika pārcelta uz 2021. gadu. Lai nodrošinātu MISWG foruma darbu, SAB izstrādāja sadarbības platformu MISWG informācijas apmaiņai un attālināto darba grupu norisei. Arī 2021. gadā MISWG plenārsēdi nebija iespējams noorganizēt klātienē, tādējādi pirmoreiz vēsturē tika rīkota virtuāla MISWG plenārsēde 2021. gada nogalē, kurā piedalījās vairāk nekā 80 dalībnieki no 34 valstīm un trim starptautiskajām organizācijām.

MISWG dalībnieki ir izteikuši atzinību par Latvijas ātro reakciju šajā jautājumā, izstrādājot nepieciešamos tehniskos risinājumus, lai nodrošinātu MISWG procesu un darbības nepārtrauktību Covid-19 apstākļos, jo tika nodrošināta gandrīz 100 % dalībnieku pārstāvība, kas deva iespēju konferences laikā pieņemt nozīmīgus lēmumus.

9. MOBILO TELEFONU KONTROLES IEKĀRTAS DARBĪBA

SAB atrodas iekārta, ar kuru tiesībsargājošās un valsts drošības iestādes veic mobilo telefonu kontroli. Telefonu kontroles rezultātā iegūtie dati tiek nodoti operatīvās darbības subjektam, kas ir konkrēto telefonsarunu pārtveršanas iniciators un saņēmis Augstākās tiesas tiesneša sankciju. SAB kompetences un atbildības jomā ietilpst likumīga telefonsarunu kontrole, telefonsarunu kontroles tehnisko parametru un metodikas aizsardzība un iegūtās informācijas aizsardzība pret nesankcionētu izpaušanu līdz tās nodošanai operatīvās darbības subjektam.

Pirms telefona kontroles uzsākšanas SAB saņem operatīvās darbības subjekta lēmuma daļu, kurā norādīts:

- lēmuma reģistrācijas numurs;
- amatpersona, kura pieņēmusi lēmumu;
- iestādes vadītājs, kas to apstiprinājis;
- Augstākās tiesas tiesnesis, kas to sankcionējis;
- kontrolējamais telefona numurs;
- termiņš, līdz kādam kontrole veicama.

Uzraudzību pār sarunu operatīvās noklausīšanās atbilstību likumam veic ģenerālprokurors un viņa īpaši pilnvaroti prokurori. Parlamentāro kontroli realizē Saeimas Nacionālās drošības komisija. 2021. gadā, tāpat kā iepriekšējos gados, SAB nav pieļāvis likumpārkāpumus, nodrošinot mobilo telefonu kontroli. Mobilo telefonu kontroles izmantošanas sadalījums starp operatīvās darbības subjektiem ir redzams attēlā.

ESMT MĒRĶU SADALĪJUMS PĒC IESTĀDĒM

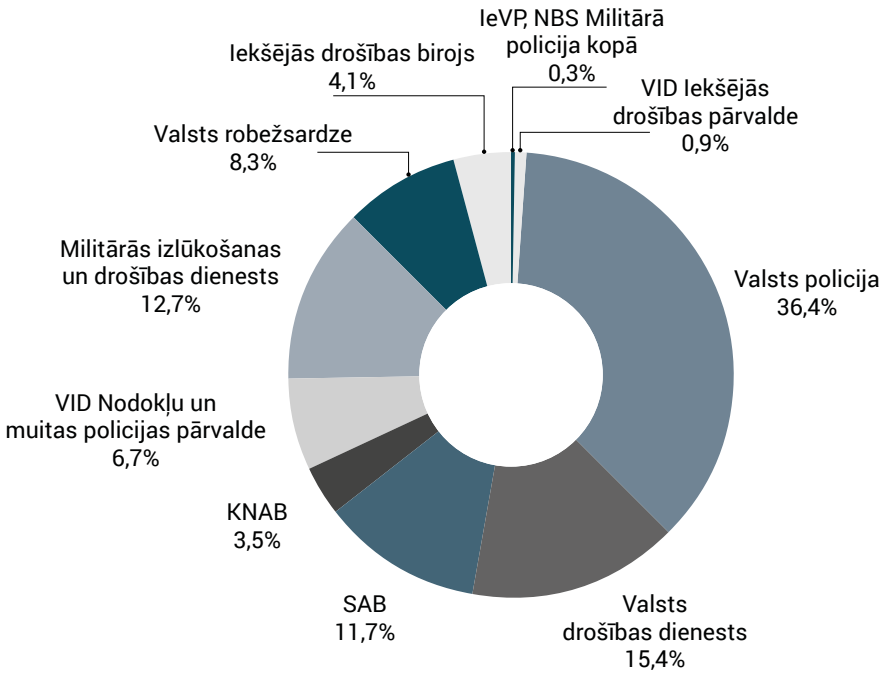

KONTAKTINFORMĀCIJA

SATVERSMES AIZSARDZĪBAS BIROJS

a/k 286, Rīga, LV-1001

www.sab.gov.lv

Tālrunis: +371 67025407

E-pasts: *pasts@sab.gov.lv*

MEDIJIEM:

Tālrunis: +371 28386600

E-pasts: *pasts@sab.gov.lv*